

AXLOQIY MUAMMOLAR VA ULARNING BARTARAF ETILISHI

Norboyev Shoxrux Shuxrat o'g'li

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti
Samarqand filiali*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy jamiyat hayotida uchrayotgan asosiy axloqiy muammolar — yolg'on, hiyla, hasad, xiyonat, beodoblik, zo'ravonlik, manfaatparastlik kabi illatlar yoritilgan. Axloqiy muammolarning kelib chiqish sabablari, ularning shaxs va jamiyatga salbiy ta'siri tahlil qilinadi. Muallif axloqiy inqirozning oqibatlari jamiyatdagi ishonch, birdamlik va barqarorlikka qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi. Shuningdek, maqolada ushbu muammolarni bartaraf etish yo'llari — oilaviy tarbiya, ta'lim tizimidagi ma'naviy yondashuvlar, diniyma'rifiy targ'ibot, huquqiy savodxonlik va shaxsiy mas'uliyatni kuchaytirish zarurligi asoslab berilgan. Maqola axloqiy qadriyatlarning mustahkamlanishi orqali sog'lom jamiyat qurishga xizmat qilishi mumkinligini ko'rsatadi.

Tayanch so'zlar : Axloq, axloqiy muammo, yolg'on, xiyonat, hiyla, beodoblik, hasad, vijdon, halollik, ma'naviyat, tarbiya, ta'lim, huquqiy savodxonlik, diniyma'rifiy targ'ibot, shaxsiy mas'uliyat, jamiyat, adolat, zo'ravonlik, inson qadriyati, sog'lom muhit.

Axloqiy muammo – bu insonning to'g'ri yoki noto'g'ri qaror qabul qilishi kerak bo'lgan holat bo'lib, unda ezgulik, adolat, vijdon, halollik kabi axloqiy qadriyatlar ishtirok etadi. Masalan: Yolg'on gapirish, pora olish, haqsizlik qilish, va'da buzish, boshqalarga zarar yetkazish kabilar [4, 45-bet]. Axloqiy muammolarning asosiy turlari: yolg'on va hiyla, hasad va adovat, xiyonat, beodoblik va tuhmat, talato'p, shafqatsizlik va zo'ravonlik, shaxsiy manfaatparastlik va halollikdan chekinish hisoblanadi [1, 35-bet; 2, 212-bob]. Yolg'on va hiyla : Yolg'on gapirish, soxtalik, hiyla ishlatish odamlar o'rtasidagi ishonchni yemiradi. Ko'p hollarda foyda orttirish maqsadida qilinadi. Hasad va adovat: Boshqaning erishgan yutuqlaridan bezovta bo'lish, unga zara yetkazish niyati. Bu illat jamiyatda birlik va hamjihatlikni

yo'qotadi. Xiyonat: Ishonchni suiiste'mol qilish yani do'stga , oila a'zoga yoki vatanga nisbatan xiyonat qilish. Beodoblik va tuhmat: Katta-kichikni hurmat qilmaslik, odobni unutish. Tuhmat-haqiqatga zid gaplar orqali kimgadir zarar yetkazish. Talato'p, shafqatsizlik va zo'ravonlik: Huquqiy va ma'naviy me'yorlarning buzilishi. Boshqalarning shani va qadr-qimmatinni poymol qilish [6].

Shaxsiy manfaatparastlik va halollikdan chekinish: Jamiyatdagi adolatsizlik, korrupsiya, poraxo'rlik, savdo-sotiqda aldov [7].

Axloqiy muammolarning sabablari: Ma'naviy tarbiyaning zaifligi-oilada va ta'limda axloqiy qadriyatlarga e'tibor yetishmasligi [1, 38-bet]. Moddiy manfaathni ustun qoyish-halollik vavijdonni moddiy foydaga almashtirish [4, 50-bet]. Media va ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri- zo'ravonlik , buzuqlik, yolg'on targ'iboti . Yoshlar orasida ideal yo'qolishi-to'g'ri yo'l ko'rsatadigan yetakchi shaxslar yetishmasligi [4].

Axloqiy muammolarning oqibatlari: Axloqiy muammolar jamiyat hayotida chuqur salbiy iz qoldiradi. Eng avvalo, bu muammolar insonning ichki dunyosida inqirozni yuzaga keltiradi. Yolg'on, hiyla, xiyonat yoki buzuq xulq-atvor odamni o'z vijdoni oldida qiynaladigan holatga olib keladi [3, 112-bet]. Shaxsiy halollik va poklik yo'qolganda, inson o'zini yo'qotadi, ruhiy tushkunlik, maqsadsizlik, ishonchsizlik holatiga tushadi [4, 53-bet]. Jamiyat miqyosida esa axloqiy muammolar ishonchsizlikni keltirib chiqaradi. Odamlar bir-biriga ishonmay qo'yadi, do'stlik, hamkorlik, ijtimoiy birdamlik susayadi. Natijada ijtimoiy ziddiyatlar, nizolar ko'payadi, tinchlik va barqarorlik izdan chiqadi. Axloqiy inqirozlar jinoyatchilikning kuchayishiga ham sabab bo'ladi. Qonun va tartib-qoidalarni mensimaslik, yolg'on guvohlik berish, firibgarlik, zo'ravonlik – bularning barchasi axloqiy zaiflikdan kelib chiqadi. Bunday holatlar nafaqat alohida shaxslarga, balki butun jamiyatga katta zarar yetkazadi. Bundan tashqari, axloqiy qadriyatlarning yemirilishi natijasida jamiyatda umumiy tanazzul boshlanadi. Adolat, halollik, mehr-shafqat kabi insoniy fazilatlar yo'qoladi. Buning oqibatida jamiyat o'z rivojlanish imkoniyatini boy beradi, ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlik izdan chiqadi. Axloqiy muammolarni hal qilish yo'llari. Axloqiy muammolarga qarshi

kurashish har bir shaxsdan, oiladan va butun jamiyatdan mas'uliyat talab qiladi. Eng avvalo, bu masalada oilaviy tarbiya muhim o'rin tutadi. Bola go'daklikdan boshlab halollik, odob, rostgo'ylik ruhida tarbiyalansa, kelajakda jamiyatda axloqiy muammolar kamroq uchraydi. Ota-ona nafaqat og'zaki, balki o'z xatti-harakati bilan o'rnak bo'lishi kerak [1, 40-bet].

Ikkinchi muhim yo'nalish — ta'lim tizimi. Maktab va oliy o'quv yurtlarida faqat bilim berish bilan cheklanmasdan, yoshlarni axloqiy jihatdan yetuk qilib tarbiyalash zarur. Darsliklar, dars jarayonlari va pedagogik yondashuvlar yosh avlodda ma'naviy immunitet shakllantirishi kerak. Shuningdek, diniy va ma'naviy targ'ibot ham axloqiy muammolarni kamaytirishda katta rol o'ynaydi. Masjidlar, jamoat markazlari, ommaviy axborot vositalari orqali odamlar orasida yaxshi xulq, mehr, sabr, vijdon haqida ko'proq targ'ibot olib borilishi lozim. Yana bir muhim omil — huquqiy savodxonlik va jazo muqarrarligidir. Axloqiy buzilishlarga nisbatan jamoatchilikning qat'iy munosabati, qonuniy chora-tadbirlar bo'lishi lozim. Qonun ustuvorligi ta'minlanganda, insonlar noto'g'ri yo'ldan qaytishga harakat qiladi. Nihoyat, axloqiy muammolarni yengish uchun har bir fuqaro o'z oldiga mas'uliyatli, halol, vijdonli bo'lishni asosiy hayotiy tamoyil qilib olishi kerak. Faqat shundagina sog'lom jamiyat, pokiza muhit va barqaror kelajakni qurish mumkin bo'ladi.

Men bugungi jamiyatda axloqiy muammolarning tobora ko'payib borayotganini chuqur tashvish bilan kuzataman. Har kuni ijtimoiy tarmoqlar, OAV va kundalik hayotda duch kelayotgan yolg'on, hiyla, beodoblik, xiyonat kabi illatlar insoniyatning ma'naviy tanazzulga yuz tutayotganidan dalolat beradi. Axloqiy inqirozlar shunchaki shaxsiy muammo emas, balki butun jamiyat taqdiriga ta'sir ko'rsatadi. Mening fikrimcha, har bir inson avvalo o'zini axloqiy jihatdan tarbiyalashga mas'uldir. O'zini tarbiyalay olgan inson boshqalarga ham ijobiy namuna bo'la oladi. Bugungi yoshlarimiz orasida vijdon, halollik, adolat kabi fazilatlarni shakllantirish uchun esa doimiy mehnat, sabr va yuksak mas'uliyat kerak.

Shunday qilib axloqiy muammolar jamiyat taraqqiyotiga to'sqinlik qiladigan jiddiy ijtimoiy illatlardandir. Yolg'on, xiyonat, hasad, manfaatparastlik kabi illatlar shaxsning ma'naviy tanazzuliga, jamiyatning esa barqarorlikdan chekinishiga olib keladi. Bu muammolarni yengish uchun chuqur tahlil, kompleks yondashuv va har tomonlama chora-tadbirlar zarur. Muammo ildizlarini tushunmay turib, uni bartaraf etish mushkul. Axloqiy tarbiyaning har bir bosqichi — oilaviy muhit, ta'lim tizimi, diniy-ma'rifiy targ'ibot va huquqiy ongni shakllantirish — izchil bir-birini to'ldirishi lozim. Har bir soha axloqiy qadriyatlarning tiklanishiga o'z hissasini qo'shmog'i kerak. Tavsiyalar :Axloqiy muammolarning ildizi chuqur, ularning yechimi esa kompleks yondashuvni talab qiladi. Shuning uchun har bir ijtimoiy institut — oila, maktab, OAV, diniy tashkilotlar va davlat o'z zimmasiga axloqiy tarbiyada mas'uliyatli bo'lishi zarur. Quyidagi amaliy tavsiyalar jamiyatimizda axloqiy muhitni sog'lomlashtirishda foydali bo'lishi mumkin deb hisoblayman: Oilaviy tarbiyada axloqiy qadriyatlar ustuvor bo'lishi kerak. Har bir bola go'daklikdan halollik, rostgo'ylik, odob, sabr-toqat kabi insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalanishi zarur. Ota-onalar o'z bolalariga nafaqat nasihat bilan, balki kundalik hayotdagi xatti-harakatlari orqali axloqiy namuna bo'lishi kerak. Oiladagi axloqiy muhit jamiyatning ertangi ko'zgusi hisoblanadi. Ta'lim tizimida ma'naviy-tarbiyaviy ishlarga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida yoshlarni nafaqat bilimli, balki axloqiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirish muhimdir. Darsliklar va tarbiyaviy darslarda real hayotiy misollar, axloqiy dilemmalar asosida fikrlashga undovchi mashg'ulotlar ko'paytirilishi kerak. Har bir pedagog axloqiy yetakchi sifatida faoliyat yuritishi zarur. Ommaviy axborot vositalari va internet makonida axloqiy qadriyatlar targ'ib qilinishi kerak. Televizion ko'rsatuvlar, bloglar, videoroliklar orqali yosh avlodga halollik, vijdon, mehr-oqibat, ijtimoiy mas'uliyat kabi tushunchalar ommabop, qiziqarli va ta'sirchan tarzda yetkazilishi lozim. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda axloqsizlik, yolg'on va zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi kontentlarga qarshi murosasiz munosabat shakllanishi zarur. Diniy-ma'rifiy targ'ibot zamonaviy va hayotiy shakllarda olib borilishi kerak. Imomlar, ma'naviyat targ'ibotchilari Qur'on oyatlari va hadislar asosida yoshlar

ongiga yaqin, tushunarli, real misollar bilan axloqiy targ'ibot olib borishi lozim. Ma'naviy-ma'rifiy ishlarda zamonaviy vositalar, texnologiyalar, interaktiv metodlar ko'proq qo'llanilishi kerak. Huquqiy savodxonlikni oshirish va jazo muqarrarligini ta'minlash zarur. Axloqiy buzilishlar, firibgarlik, tuhmat, zo'ravonlik va korrupsiya holatlariga nisbatan qat'iy qonuniy choralar ko'rilishi lozim. Har bir fuqaro o'z huquqlarini va burchlarini bilishi, axloqiy me'yorlarni buzgan taqdirda jazo muqarrarligini his qilishi kerak.

Shaxsiy mas'uliyat hissini kuchaytirish — eng asosiy yechimlardan biridir. Jamiyatdagi har bir inson avvalo o'zini tarbiyalashi, vijdon, halollik, adolat tamoyillariga sodiq qolishi lozim. Axloq — bu tashqi nazorat emas, ichki o'zlikni anglashdir. Har bir fuqaro o'z shaxsiy mas'uliyatini anglagan taqdirdagina, jamiyatda haqiqiy o'zgarish bo'ladi. Shu boisdan ham "Men jamiyatga nima bera olyapman?" degan savol har kimning qalbida yashashi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Buxoriy, I. al-. Sahihi Buxoriy. 1-jild, Toshkent: O'zbekiston milliy kutubxonasi, 1998.
2. Al-Gazali, A. Ihya Ulumid-Din. 3-jild, Toshkent: Sharq, 2011.
3. Karimov, I. O'zbekistonning ijtimoiy taraqqiyoti. Tashkent: O'zbekiston, 2007.
4. Anvar, K. Axloq va ma'naviyat. Toshkent: O'zbekiston, 2012.
5. Xolmatov, M. Jamoat va axloqiy qadriyatlar. Toshkent: Nashriyot, 2005.
6. Abdurahmonov, D. Inson va jamiyat axloqi. Toshkent: Badiiy adabiyot, 2016.
7. Raxmonov, A. Jamiyatda axloqiy inqiroz. Tashkent: Fan, 2018.